

TIENVIITTA

Itlan politiikkasuositukset
2021:1

Tutkimusperustaiset työmenetelmät teini-ikäisten sijoitettujen lasten hoidossa

Visioista tekoihin, konkreettiseen kehittämiseen ja vuoropuheluun nuorten kanssa

1

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan tulee sisällyttää konkreettinen ohjelma, joka turvaa sijaishuollossa olevien lasten oikeudet turvallisessa hoitoyhteisössä.

2

Julkisen vallan tulee puuttua mekanismeihin, jotka aiheuttavat lastensuojelun tarvetta. Lastensuojelutoimien vaikuttavuutta on seurattava ja julkisen vallan on sitouduttava siihen, että jokaiselle jälkihuoltoon siirtyvälle nuorelle järjestyy asunto sekä koulutus- tai työpaikka.

3

Luodaan vaativaan perhe- ja laitoshoitoon uusia hoitomuotoja, joita kehitetään kokeillen ja tutkitaan yhteistyössä ammattilaisten ja asiakkaiden kanssa.

Lastensuojelun sijaishuollon asiakasmäärät ja erityisesti teini-iässä sijoitettujen nuorten määrä on noussut usean vuoden ajan. Tutkimukset ovat osoittaneet, että sijaishuollossa varttuneilla nuorilla on usein muihin nuoriin verrattuna merkittävästi enemmän vaikeuksia kiinnittyä yhteiskuntaan. Sijaishuollon, ja yhteiskunnan laajemmin, pitäisikin pystyä vastaamaan vaikeasti oireilevien nuorten tarpeisiin nykyistä paremmin. Samalla nuorten osallisuutta pitää vahvistaa.

Selvitys vaativahoitoisista teini-iässä sijoitetuista nuorista ja tutkimusperusteisista työmenetelmistä

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö tilasi syksyllä 2019 Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta (THL) selvityksen tutkimusperustaisista työmenetelmistä vaativahoitoisten teini-iässä sijoitettujen nuorten hoidossa. Selvitystyön tuloksena syntyi raportti Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Vaativahoitoisuus ja erityisen vaativahoitoisuus määritellään jokaisessa tutkimuksessa ja työmenetelmässä sen kohteen mukaan. Tässä selvityksessä vaativahoitoisuudella viitataan vaativaan hoitoon, ammatilliseen osaamiseen ja ammattilaisten vaativaan hoitoyhteistyöhön teini-ikäisten sijoitettujen lasten asiassa.

THL:n tehtävänä oli

1. selvittää vaativahoitoisten ja erityisen vaativahoitoisten teini-iässä sijoitettujen lasten määrä Suomessa
2. toteuttaa kirjallisuuskatsaus vaikuttavista työmenetelmistä Suomessa ja kansainvälisesti
3. työstää selvityksestä esiin nousseita tuloksia eteenpäin yhdessä kohderyhmän nuorten tutkijoiden ja alan toimijoiden kanssa ja
4. tuottaa työpajatyöskentelyn ja selvityksen pohjalta esitys kokeiltavista toimintamalleista.

Tässä politiikkasuosituksessa esitellään raportin mukaiset toimenpide-ehdotukset poliittiselle ja virkamiesjohdolle sekä kansallisille vaikuttajille. Lopuksi esitellään ehdotukset kansallisiksi kokeiluhankkeiksi. Mikä auttaa? -raportissa on lisäksi konkreettisia toimenpide-ehdotuksia paikalliselle sosiaalityön ja lastensuojelun johdolle, palvelutuottajille ja lastensuojeluyksiköiden johdolle ja tutkijoille.

Sijoitettujen teini-ikäisten taustalla erilaiset nuoruuden kriisit, jotka ovat vaikeutuneet ja päässeet pitkittymään sopivan tuen puuttuessa

Noin 2 000 teini-ikäisellä on alkanut ensimmäinen lastensuojelulain mukainen kiireellinen sijoitus vuoden 2018 aikana. Usein paikkana oli laitos. Parin viime vuoden aikana pula laadukkaiksi arvioituista laitospaikoista on sijoittavien sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan kroonistunut. Sopivan sijoituspaikan

löytäminen akuuttiin tilanteeseen lisää tilanteen erityistä vaativuutta. Sijoituksen taustalla oli perheessä ja nuoren elämässä kasautuneita ongelmia ja ristiriitoja. Arvion mukaan noin 60 prosentissa kysymys oli nuoruuden kriiseistä, jotka ovat vaikeutuneet ja päässeet pitkittymään sopivan tuen puuttuessa. Kriiseihin olisi periaatteessa ollut mahdollisuus löytää intensiivinen ja vaikuttava interventio avohuollon tukitoimien avulla ja välttää sijoitus.

Noin joka kolmas tilanne edellytti pysäytystä eli voimakasta puuttumista nuoren ikätasaisen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi, eikä sijoitus ollut vältettävissä. Joka kymmenes tilanne oli arvioitavissa vaaralliseksi, vaativaksi ja vakavaksi. Vaikeimmin autettavissa olivat ne, jotka eivät katsoneet tarvitsevansa apua eivätkä sitoutuneet hoitoon ja sijoituspaikkaan.

Hoidon tulee olla kokonaisvaltaista yksilötasolla ja systeemistä yhteisö- ja organisaatiotasolla

Yhtä tehokasta ja vaikuttavaa interventiota tai yksittäistä metodia lastensuojelutoimia edellyttäviin kompleksisiin teini-iässä kriisiytyviin vaikeuksiin ei osoitettu. Tämä tarkoittaa sitä, että resursseja ei kannata kohdentaa yksittäisen hoitomallin käyttöön ottamiseen. Sijoitettujen nuorten tilanteet ovat yksilöllisiä, ja henkilökohtaiset riski- ja suojaavat tekijät usein eri tavoin yhteen kietoutuneita. Jokainen nuori tarvitsee tilanteeseensa sekä erilaisia menetelmiä, että kokonaisvaltaisen, perhekohtaisen ja yksilöivän sekä joustavasti nuoren tarpeet ja niiden muuttumisen huomioivan, laaja-alaisen hoito-ohjelman ja tukipaketin.

Tutkijoiden mukaan nykyinen lastensuojelun palvelujärjestelmä ei tue parhaalla mahdollisella tavalla sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia ja pärjävyyttä.

Nuorten sijoituspaikat vaihtuvat usein ja samalla myös nuorta hoitavat ihmiset ja sosiaalityöntekijät vaihtuvat.

Tuen määrällinen ja laadullinen saatavuus on liian sattumanvaraista. Tarvitaan riittävästi aikaa, jotta nuorten ja työntekijöiden välille voi muodostua luottamuksellinen suhde. Kokemusasiantuntijoiden mukaan oleellista on tunne siitä, että välitetään, luotetaan, arvostetaan ja rakastetaan.

Hyvän hoidon edellytykset

Selvityksessä syvennyttiin erityisesti hoidon edellytyksiin, hoitoon ja sen vaikuttavuuteen, kun nuorella on taustallaan vakavia väkivaltakokemuksia ja muita traumaattisia elämäkokemuksia.

Traumainformoitu lähestymistapa ja hoito sekä tuen järjestäminen hoitajille todetaan tärkeäksi kuntoutuksen onnistumisen kannalta. Tutkimuskatsaus tuo esiin useita vaikuttavia tutkimusnäyttöön perustuvia menetelmiä, ja näistä monimuotoiset systeemiset terapiat näyttäisivät olevan lupaavimpia teininä sijoitettujen kohdalla. Ne tehoavat parhaiten myös nuorten päihdeongelmissa, joihin katsauksessa ei muutoin tullut esille toimivia menetelmiä.

Selvityksessä paikannettiin käytöksellään oireilevan nuoren hyvässä hoidossa viisi ulottuvuutta: mielenterveys, päihteet, väkivalta, osallisuus ja jälkihuolto.

Nuorten kokemusten ja tunteiden ilmaisemiseen, käsittelemiseen ja hoitoon on kehitelty taideperustaisia ja toiminnallisia menetelmiä, joista on hyviä kokemuksia, mutta vähemmän tutkimusnäyttöä. Konfliktien käsittelyssä ja sovittelussa toimitaan tiheässä tunneilmastossa. Kriittiset vaikuttavat elementit löytyvät niistä tavoista ja prosesseista, joissa tapahtunutta kyetään käsittelemään turvallisesti ristiriidan osapuolten välillä. Kuri ja rangaistus eivät yksinään auta, vaan terapeuttiset toimet tukevat muutosta; yksinomainen kontrollin käyttö voi pahentaa nuoren traumaoireita.

Osallisuus ja vuorovaikutus vaikuttavan hoidon perusta

Nuorten osallisuus on tavoitteena laajalti omaksuttu, mutta sen toteutumiseen käytännöissä tarvitaan vielä paljon tekoja. Osallisuus ei tarkoita vain kysymistä ja kuulemistä, vaan se edellyttää monella tasolla mahdollisuuksien avaamista sille, että nuori voi vaikuttaa oman elämänsä asioihin ja että hän voi liittyä ja tuntea kuuluvansa laajemmin muihin yhteisöihin.

Osallisuus on myös jännitteistä, minkä näkeminen ja käsitteleminen vaatii työntekijöiltä sensitiivisyyttä ja rohkeutta. Nuorella on oikeus tulla pysäytetyksi ja oikeus saada erityistä huolenpitoa ja vaativaa hoitoa tilanteen niin vaatiessa. Vaikuttavat työmenetelmät vaikuttavat ihmisten välisissä suhteissa ja niiden välityksellä, jolloin osallisuudesta ja vuorovaikutuksesta muodostuu hoidon perusta.

Kokemusasiantuntijat ovat omalta osaltaan muokanneet politiikkaa ja lainsäädäntöä korostamalla lasten osallistumisoikeuksia, mutta vaikutukset etulinjan käytäntöihin ovat vielä hajanaisia.

Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Johtopäätökset ja ehdotukset kohdistuvat kolmelle tasolle: yleisiin toimiin, erityisesti teinisijoitusten vähentämiseen tähtääviin toimiin sekä sijaishuollon kehittämiseen.

Yleiset toimet ja kansallinen tulevaisuuskuva lastensuojelulle

Lastensuojelujärjestelmän uudistamisessa pienet reformit eivät ole riittäviä. Toimintakulttuurin muutos edellyttää kokonaisvaltaista sektorikohtaisten palvelujen, ideologian ja auttamisasenteiden uudelleen asemoitumista. Teema pitää erityisesti huomioida esimerkiksi kansallisessa lapsistrategiatyössä: miten julkinen valta hoitaa julkisen huoltajan tehtävänsä ja kantaa vastuunsa.

- Sisällytetään lapsistrategiaan erillinen sijaishuollon visio ja sen toimintaohjelman konkreettinen suunnitelma toimiksi, joilla käytännössä turvataan lapsen oikeus erityiseen suojeluun.
- Käynnistetään osana kansallisen lapsistrategian toteuttamista erillinen hyvin resursoitu ohjelma, jossa rakennetaan dialogisia tiloja ja käytäntöjä teini-ikäisten, kumuloituvien vaikeuksiin joutuneiden nuorten kanssa.

Teini-ikäisten sijoitusten vähentämiseen tähtäävät toimet

Vakava puuttuminen lapsen ja perheen yksityisyyteen edellyttää vastuun ottamista siitä, että kaikilla toiminnan tasoilla on varauduttu vastaamaan erityiseen ja vaativaan tilanteeseen joutuneen nuoren tarpeisiin ja edellytykset tähän ovat kestäväällä pohjalla. Työmenetelmien ja -käytäntöjen vaikuttavuuden elementteihin kuuluu ensisijaisesti se, että julkinen valta sitoutuu huolehtimaan lakisäätelistä tehtävistään ja niihin tarvittavista resursseista.

- Julkinen valta sitoutuu a) nuorten sijoitusten vähentämiseen, b) huolehtimaan sijaishuollon toteuttamisesta kansallisten laatusuosituksen mukaisesti ja c) nuoren jälkihuollon laaja-alaiseen järjestämiseen tarpeiden mukaan.
- Julkinen valta käynnistää tarvittavien lakimuutosten valmistelun.

Ennalta ehkäisevä työ edellyttää teini-ikäisen ja hänen perheensä avuntarpeen tunnistamista varhaisessa vaiheessa. Varhaisen tuen retoriikka on tuttua hyvin pitkältä ajalta, mutta siitä, miten varhaisen tuen tarjonnassa ja toteutuksessa on onnistuttu, ei kuitenkaan ole riittävä tietopohjaa eikä seuranta. Vuonna 2015 toteutetusta sosiaalihuoltolain uudistuksesta ei toistaiseksi ole tehty kansallista arviointia.

- Sosiaalihuoltolain seurauksien huolellinen arviointi on välttämätöntä tehdä ennen seuraavia uudistuksia.

Sijaishuollon ja jälkihuollon kehittäminen

Laitoskeskustelun rasiitteena ovat olleet erilaiset hyvähuono- tai puolesta-vastaan-dikotomiat (Känkänen & Pösö 2008). Tähän voidaan osaltaan vastata luomalla

kansallinen kaikkia sijaishuollon yksiköjä koskeva tietoperusta. Se kokoaa yksikkökohtaisen tiedon toiminnasta ja palveluista sekä tarjoaa aineistoa seurannan ja arvioinnin sekä tutkimuksen käyttöön.

- Luodaan kansallinen tietopohja lastensuojelun yksiköistä THL:n Lasteri-hankkeessa (Kansallinen tietopohja lastensuojelulain nojalla ympärivuorokautista hoitoa lapsille, nuorille ja perheille antavista yksiköistä) tehdyn valmistelun ja pilotoinnin pohjalta. Valmistellaan sen edellyttämät lainsäädäntömuutokset ja laajennetaan tietopohjan valmistelu lastensuojelun perhehoitoon.
- Jatketaan STM:n vaativan sijaishuollon työryhmän työtä uudenlaisten sijaishuollon yhdistelmähoitojen kehittämiseksi, mutta myös perhehoidon muotojen monipuolistamiseksi.
- Huolehditaan nuorten vaativien hoitokäytäntöjen jatkuvasta kehittämisestä ja tutkimisesta vastuuttamalla siihen kansallisia ja alueellisia toimijoita ja turvaamalla sen edellyttämät resurssit.
- Luodaan maakunnallisiin Osaamis- ja tukikeskuksiin linkittyvä ratkaisu, jonka avulla löytyy monialaisen ja vaativan hoidon tarpeen arvioimiseen sekä nuoren tarpeisiin vastaava hoito- ja sijaishuoltopaikka.

Teini-iässä tehty kiireellinen sijoitus saattaa toimia tehokkaana ja vaikuttavana pysäytyksenä. Lähellä täysi-ikäistymistä toteutettuna nuorella on kuitenkin pian

edessään itsenäisesti toimeentulevan aikuisen arki. Jälkihuollon tarkoitus on turvata sijoituksen aikana käynnistyneiden muutosprosessien, hoidon ja kuntoutumisen jatkuminen sijoituksen jälkeen. Monialaisen sosiaalisen kuntoutumisen kytkeminen muun muassa koulutuksen ja työllistymisen instituutioihin on välttämätöntä.

- Julkinen valta sitoutuu järjestämään jokaiselle jälkihuoltoon siirtyvälle asunto, koulutus- tai työpaikka.

Edotukset kansallisiksi kokeiluhankkeiksi

Tutkimuskatsauksen ja puimala -dialogin pohjalta nousi kaksi kohdetta, joissa tarvitaan tutkivaa kansallista kokeilutoimintaa.

- Teini-ikäisten sijoitusten ehkäisy: Tavoitteena tuottaa erilaisia vaihtoehtoja teini-ikäisten sijoitusten ehkäisemiseksi. Tutkitaan, kokeillaan ja kehitetään monialaisesti ja yhteistyössä eri toimijoiden (sosiaalityön, ehkäisevän ja jalkautuvan nuorisotyön, kulttuuritoimen, koulun, poliisin ja järjestöjen) kanssa tähän suunniteltua interventiota ja ohjelmaa.
- Sijaishuollon vaativan hoidon sisältö, menetelmät ja työkäytännöt: Tavoitteena vaativan yhdistelmähoitoon, yhteistyön ja hoitokulttuurin kehittäminen sekä siihen sopivien erilaisten yksiköiden luominen.

LUE LISÄÄ

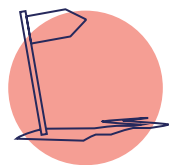
Heino, Tarja (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teiniä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 12/2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. julkari.fi/handle/10024/140861

Wennberg, Mikko; Rausmaa, Salla & Kortelainen, Jeremias. Erityisen huolenpidon nuorten palvelupolut. Itlan raportit ja selvitykset 2020:3. itla.fi/download/selvitys-erityisen-huolenpidon-nuorten-palvelupolut/

LISÄTIETOJA

Tarja Heino, VTT, sosiaalityön ja lastensuojelututkimuksen dosentti, tutkimusprofessori
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
tarja.heino@thl.fi

Mari Hirvonen, sosionomi YAMK, asiantuntija
Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö
mari.hirvonen@itla.fi

TIENVIITTA

Itlan politiikkasuositukset
2021:1

itla

Itsenäisyyden
juhlavuoden
lastensäätiö